

УДК 378.013.75:355.30

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2025826>

ORCID 0000-0003-4397-764

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ГРОМАДЯН ЗА ПРОГРАМОЮ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Ярослав Зорій

У статті окреслено різні аспекти військової підготовки, визначено ефективні системи управління персоналом, що сприятимуть забезпеченню підготовки компетентними офіцерами збройних сил. Ці аргументи вказують на те, що ефективне навчання офіцерів запасу передбачає освоєння відповідних компетенцій, що забезпечить їх здатність та готовність до іманентної військової діяльності. У контексті дедалі складнішої та непередбачуваної ситуації в галузі безпеки, а також СФО на Сході України будівельний блок тренінгу, що ґрунтується на компетенції, - це набір способів поведінки, який охоплює знання, навички, здібності та особисті ознаки, які мають вирішальне значення для успішного досягнення. Система підготовки містить комплекс оновлених педагогічних технологій для виховання студентів / цивільних осіб на ROTC (військовому відомстві) ВНЗ як чинника підвищення ефективності формування набору професійних компетенцій. Компетентність в освіті розрахована на критичні навички, знання, теорії та здібності або можливості та компетенції, необхідні освоєння предмету в програмі; оцінки на шляху вимірювання навичок і вмій індивіда, а також їх розуміння академічної теорії. Отже, основна увага автора полягає в підходах військових вузів (МНЄІ) та військових навчальних підрозділів цивільних вищих навчальних закладів (ROTC HEI) до моделювання педагогічної системи формування професійної та психосоціальної готовності майбутніх резервних офіцерів до ефективної військової служби.

Особливу увагу заслуговують специфічні застосування компонентів, критеріїв та показників розвитку основних військових навчальних компетенцій майбутніх офіцерів резерву. Основна мета військових вихователів – це розвиток учнів, які можуть передавати та застосовувати своє навчання в різних середовищах для досягнення оптимальних результатів незалежно від того, які умови. Об'єктивний, методичний та швидкий рух вперед у систему управління людським капіталом на базі компетентності є важливим для залучення можливостей, які пропонує інформаційний вік.

Ключові слова: *військова підготовка, майбутні офіцери запасу, військово-професійна готовність, компетентнісний підхід, службова діяльність.*

Вступ. В умовах ескалації військового протистояння на сході України підвищення якості підготовки військових фахівців є надзвичайно актуальним завданням.

Підготовка офіцерів запасу передбачає оволодіння відповідними компетенціями, що передбачає їх здатність і готовність до іманентної професійної діяльності. Це актуалізує розробку нових педагогічних технологій навчання громадян на військовій кафедрі ЗВО як фактора ефективного формування сукупності професійних компетенцій. Саме впровадження компетентнісного підходу в їх навчання є продовженням розвитку діяльнісного підходу в освіті, оскільки за своєю суттю компетентність особистості проявляється в діяльності людини. Для успішної діяльності в майбутньому у випускника військової кафедри в процесі навчання повинен бути сформований системний комплекс професійних компетенцій, і їх наявність є ознакою для оцінки якості його підготовки.

Досвід останніх десятиліть, в тому числі збройних конфліктів на території держав, де військовослужбовці Збройних сил України брали участь в діяльності миротворчих контингентів, показує, що в питаннях професійної підготовки офіцерського

корпусу накопичилося безліч проблем, які змушують звернути особливу увагу на цей напрямок військового будівництва. Аналіз відгуків з військ про проходження служби молодими офіцерами протягом першого року показує, що вчорашні випускники військових ЗВО (військових навчальних підрозділів (ВНП) ЗВО) часто не мають достатнього рівня необхідних військово-професійних якостей. Дослідники проблем вищої військової освіти сьогодні приходять до висновку, що конструктивним шляхом вирішення цієї проблеми є підвищення рівня розвитку професійних якостей у курсантів (студентів, слухачів, громадян) ЗВО (ВНП ЗВО) як необхідної передумови компетентності і професійної підготовленості майбутнього офіцера.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Сьогодні компетентнісний підхід є одним із найбільш суттєвих нововведень національної освіти і позиціонується як провідний напрямок у розвитку сучасної системи освіти. Компетентнісний підхід в системі вищої освіти був і є предметом наукового дослідження науковців Н. Бібік, І. Зимньої, О. Локшиної, А. Маркової, А. Мейхью, С. Ніколаєнка, О. Овчарук, О. Пометун, Дж. Равена, І. Родигіної, С. Сисоєвої, Г. Терещука, А. Хуторського та інш. Змістом Державних стандартів нового покоління головною метою освіти визнається формування та розвиток компетентної особистості.

Мета статті – обґрунтування актуальності компетентнісного підходу до практичної підготовки майбутніх офіцерів запасу в системі вищої військової освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Практична підготовка військового фахівця є однією з найважливіших складових педагогічної системи вищого військового навчального закладу, де здійснюється навчально-виховний процес, спрямований на формування військово-професійної компетентності та майстерності майбутнього офіцера. Військово-професійну майстерність науковці розглядають як комплекс властивостей особистості, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної діяльності на рефлексивній основі [8]. Компетентність військового фахівця – це специфічна інтегральна здатність, яка включає в себе загальновійськові, військово-спеціальні та педагогічні компоненти, що забезпечують успіх військово-освітньої діяльності офіцера [5].

Постійно зростаючі вимоги до майбутніх військових фахівців зумовлюють зміну пріоритетів в організації освітнього процесу у військових ЗВО, його спрямованість на особистісно-професійне зростання випускника, на забезпечення умов для розкриття його потенціалу і безперервне формування професійної компетентності. На сьогодні у процесі підготовки військовослужбовців (у т.ч. офіцерів запасу) переважно засвоюються знання, але не формується цілісний військово-професійний досвід. Таким чином, основними причинами переходу під час підготовки військових фахівців до формування у них військово-професійної компетентності вважаємо такі:

1. Інтенсивні зміни сучасного суспільства; бурхливі перепади в його соціально-економічному розвитку викликають зростання потоку соціальної і професійної інформації, що ускладнює процес засвоєння професійних знань. Як показали події останніх років в Україні, набуті в процесі підготовки військово-професійні знання з часом старіють швидше, ніж військовослужбовці будуть готові до виконання функціональних обов'язків. Особливо актуальним це стало в умовах практично «знекровлення» воєнної організації держави, що відбулося протягом останнього десятиліття.

2. Завдання модернізації військово-професійної освіти, що вимагають врахування запитів особистості військовослужбовця і, як ніколи, нагальних потреб суспільства в високопрофесійних військових фахівцях, в першу чергу – в офіцерах.

3. Підвищення значущості активності, самостійності, готовності військовослужбовців до виконання службових обов'язків, вміння мобілізувати свій особистісний потенціал для успішного вирішення різноманітних завдань військової діяльності. Необхідно готувати військового професіонала, який не чекатиме додаткових команд чи інструкцій, а з перших днів служби на посаді буде успішно виконувати функціональні обов'язки, проявляючи творчість, активність і розумну ініціативу.

Компетентність передбачає володіння людиною певною компетенцією, тобто сукупністю знань, навичок, умінь, способів дій і психологічної готовності, необхідних для ефективного виконання діяльності відносно певного кола об'єктів і процесів, сфери повноважень, прав, наданих законом, статутом, договором конкретній особі, організації у розв'язанні відповідних питань; сукупністю певних знань, умінь, навичок, у яких людина має бути обізнаною і мати практичний досвід роботи [1, с. 593].

Як відзначає провідний український військовий педагог М. Нещадим, зміст навчання військових фахівців визначається освітньо-професійними програмами, які формуються на підставі вимог державних стандартів вищої освіти і специфічних кваліфікаційних стандартів вищої освіти і специфічних кваліфікаційних вимог до офіцерських кадрів, і складається з освітнього й військово-професійних модулів навчальних дисциплін [4].

Основою зазначеної готовності є практичні вміння «використання теоретичного матеріалу в реальному досвіді людського спілкування», публічних виступах, «роботи в якості керівника, система внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації в певному колі ситуацій особистісної взаємодії [6, с. 237]. Ефективне формування комунікативної компетентності майбутніх військових фахівців забезпечуватиме цілеспрямована виховна діяльність командирів, педагогів, офіцерів-вихователів, що спрямована на розвиток у курсантів здатності до ефективної взаємодії, конструктивного виходу з конфліктних ситуацій. Зазначена діяльність передбачає, насамперед, організацію продуктивної взаємодії між суб'єктами навчально-виховного середовища, впровадження тренінгових програм з розвитку комунікативних навичок у процесі виконання колективних творчих справ, суспільно корисної діяльності [3].

Влучним є визначення професійної компетентності майбутнього офіцера, яке подано у дисертаційному дослідженні О. Євсюкова [2, с. 87]. На його думку, це поняття включає професійно-особистісну, соціально значущу якісну характеристику майбутнього офіцера, його інтегративні властивості, що орієнтовані на неперервне самовдосконалення, самоосвіту, виступають фактором успішності його військово-професійної діяльності.

Підсумовуючи подане вище, зазначаємо, що під військово-професійною компетентністю розуміємо інтегративну якість офіцерів, яка являє собою сукупність професійно значущих якостей, здатність і готовність ефективно вирішувати професійні проблеми й завдання, що виникають в реальних ситуаціях військової діяльності, з використанням знань, навичок, умінь, професійного та життєвого досвіду, цінностей і культури.

Компетентність офіцерів як військових професіоналів, утворюється системою ключових, базових (загальних) і спеціальних компетентностей, що формуються в процесі навчання і розвиваються в професійній діяльності. У загальному розумінні військово-професійна компетентність – це усвідомлена готовність і військово-професійна здатність окремого офіцера або військового підрозділу до виконання бойових завдань і обов'язків, передбачених посадовими інструкціями.

З огляду на це, розкриємо особливості компетентнісного підходу в освітній підготовці майбутніх офіцерів запасу на військовій кафедрі, оскільки він є визначальним

у забезпеченні підготовленості студентів ЗВО та громадян до майбутньої професійної діяльності в Збройних силах та інших військових формуваннях України.

У цьому тісно переплітаються соціальне й індивідуальне. З одного боку, в військово-професійній компетентності виділяються соціально обумовлені вимоги – система регламентації військової діяльності, військово-професійні принципи і норми, що базуються на вимогах закону і моралі. З іншого боку, це власні прагнення особистості військовослужбовця, його особистісні потреби та інтереси. Від ступеня усвідомлення та інтеграції в особистості офіцера зовнішніх і внутрішніх компонентів багато в чому залежить рівень сформованості його морально-психологічних якостей, серед яких – моральна відповідальність, самовідданість, готовність до самостійної діяльності, неупередженість ставлень, творчість та ініціатива у практичній реалізації посадових функцій тощо.

Компоненти військово-професійної компетентності мають властивості варіативності, взаємозалежності, інтегративності, соціальної та особистої значущості. Тому із співвідношення індивідуального та групового, а також з аналізу сторін військової діяльності виділяються структурні елементи військово-професійної компетентності. До них відносимо: військово-професійні знання; систему професійно необхідних умінь та навичок; військово-професійний рольовий статус; особистісні якості (індивідуальні психологічні особливості); готовність, а головне – результативну здатність вирішувати різноманітні завдання, що виникають у військовій і, особливо, в бойовій діяльності.

Оцінюючи рівень сформованості кожного структурного компоненту, доходимо висновку, що професійна компетентність проявляється у військовій діяльності, втілюється в її результатах. Також можна оцінити загальний рівень сформованості професійної компетентності конкретного військовослужбовця і кожної зі сторін його військової діяльності, повсякденних відносин, особистісного розвитку, сукупного результату військового праці. Загалом, структурні елементи військово-професійної компетентності знаходяться в діалектичній взаємодії й розвитку. Професійно компетентний офіцер успішно служить Батьківщині, продуктивно здійснює військову діяльність, повсякденне спілкування, нарощує і реалізує свій творчий потенціал, а також досягає результатів, які відповідають меті і завданням військової служби та власних потреб.

Модернізація та оновлення змісту вищої військової освіти передбачає як основну вимогу часу – підготовку кваліфікованого, конкурентноспроможного, компетентного фахівця-офіцера, який на високому рівні оволодів професією під час навчання та готовий до активної діяльності на шляху професійного зростання. Підтримуємо думку О. Торічного, що перед військовими закладами вищої освіти України на порядку денному поставлені пріоритети щодо:

- звуження границь предметної галузі військової спеціальності і, як результат, виникнення нових спеціальностей;
- суттєвого підвищення продуктивності навчально-виховного процесу з основним акцентом на формування практичних навичок;
- формування цілісної системи багаторівневої вищої освіти [7, с. 85].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Можна стверджувати, що в сучасних умовах вища військова освіта є важливою складовою вищої освіти України. Зміни, що відбулися в освітній галузі потребують від ВЗВО (ВНП ЗВО) розробки нових концептуальних підходів до реальної, а не формальної оптимізації військово-освітньої сфери з урахуванням сучасних реалій. Нині необхідне кардинальне переосмислення місця ЗВО як в освітньому, так і в соціальному й культурному середовищі. Суттєвою ознакою сучасного стану

реформування Збройних Сил та інших військових формувань України є перехід до оптимізації їх структури та чисельності, не лише відповідно до соціально-економічних перспектив розвитку держави, а й з урахуванням складної військово-політичної ситуації в країні. Як наслідок – значно зросли вимоги до системи військової освіти, яка є невід’ємною складовою воєнної організації держави. Реалії сьогодення потребують від ЗВО (ВНП ЗВО) розробки теоретико-методологічних засад, які би сприяли вдосконаленню загальної професійної компетентності у цілому та військово-спеціальної, зокрема, ще під час навчання.

Загалом, досвід проведення антитерористичної операції на сході України (з травня 2018 року – операції Об’єднаних Сил), необхідність застосування нових способів збройної боротьби вимагають суттєвих змін у процесі підготовки майбутніх офіцерів у ВЗВО та ВНП ЗВО. Сьогодні військами затребуваний офіцер, який, з одного боку, чітко вбачає сенс і важливість своєї службової діяльності, а, з іншого – вміє самостійно орієнтуватися в мінливій військовій реальності; добре володіє розвиненими якостями офіцера, які відображають специфіку професійного мислення, складність і багатофункціональність розв’язуваних професійних завдань. У той же час, аналіз якості підготовки випускників ВЗВО та ВНП ЗВО показує, що нинішня освітня модель, націлена на засвоєння майбутніми офіцерами певного обсягу теоретичної інформації і практичних методик, не гарантує досягнення пріоритетної мети вищої військової освіти – підготовки компетентних військових фахівців. Більшою мірою це стосується саме підготовки громадян за програмою офіцерів запасу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Военная педагогика: учеб. / под ред. О. Ю. Ефремова. Санкт-Петербург: Питер, 2008. – 680 с.
2. Євсюков О. Ф. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх офіцерів у навчальному процесі вищого військового навчального закладу: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2006. 172 с.
3. Луговий В. І., Слюсаренко О. М., Міршук О. Є., Таланова Ж. В. Ключові поняття сучасної педагогіки: навчальний результат, компетентність, кваліфікація. Педагогічна і психологічна науки в Україні: зб. наук. пр.: у 5 т. К.: Педагогічна думка, 2012. –Т. 1: Загальна педагогіка та філософія освіти. С. 23–28.
4. Нещадим М. І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика: моногр. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2003. – 852 с.
5. Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України: Наказ МОН України № 346 від 01.06.2016.
6. Стефаненко П. В. Дистанційне навчання у вищій школі: моногр. Донецьк: ДонНТУ, 2002. – 400 с.
7. Торічний О. В. Теоретико-методичні засади формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Хмельницький, 2013. – 605 с.
8. Хорев І. О. Дидактика вищої військової школи. Навчальний посібник. – К.: НАОУ, 2004. – 160 с.

REFERENCES

1. Voennaja pedagogika: ucheb. / pod red. O. Ju. Efremova. Sankt-Peterburg: Piter, 2008. 680 s.
2. Yevsyukov O. F. Pedagogichni umovy` formuvannya profesijnoyi kompetentnosti majbutnix oficeriv u navchal`nomu procesi vy`shhogo vijs`kovogo navchal`nogo zakladu: dy`s. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 / Harkivs`ky`j nacional`ny`j pedagogichny`j un-t im. G. S. Skovorody`. Harkiv, 2006. 172 s. s. 87

3. Lugovyj V. I., Slyusarenko O. M., Mirshuk O. Ye., Talanova Zh. V. Klyuchovi ponyattya suchasnoyi pedagogiky: navchal'nyj rezul'tat, kompetentnist', kvalifikaciya. Pedagogichna i psy'xologichna nauky v Ukraini: zb. nauk. pr.: u 5 t. Ky'yiv: Pedagogichna dumka, 2012. T. 1: Zagal'na pedagogika ta filosofiya osvity. S. 23–28.

4. Neshhady'm M. I. Vijs'kova osvita Ukrainy: istoriya, teoriya, metodologiya, prakty'ka: monogr. Ky'yiv: Vy'davny'cho-poligrafichny'j centr «Ky'yivs'ky'j universy'tet», 2003. 852 s.

5. Polozhennya pro osobly'vosti organizaciyi osvitr'ogo procesu u vy'shhy'x vijs'kovy'x navchal'ny'x zakladax Ministerstva oborony` Ukrainy` ta vijs'kovy'x navchal'ny'x pidrozdilax vy'shhy'x navchal'ny'x zakladiv Ukrainy`: Nakaz MON Ukrainy` # 346 vid 01.06.2016.

6. Stefanenko P. V. Dy'stancijne navchannya u vy'shhij shkoli: monogr. Donecz'k: DonNTU, 2002. 400 s.

7. Torichny'j O. V. Teorety'ko-metody'chni zasady` formuvannya vijs'kovo-special'noyi kompetentnosti majbutnix oficeriv-pry'kordonny'kiv u procesi navchannya: dy's. ... d-ra ped. nauk: 13.00.02. Xmel'ny'cz'ky'j, 2013. 605 s.

8. Xoryev I. O. Dy'dakty'ka vy'shhoyi vijs'kovoyi shkoly`. Navchal'ny'j posibny'k. – K. : NAOU, 2004. – 160 s.

ZORIY YA.

COMPETENCY-BASED APPROACH TO PRACTICAL TRAINING OF CITIZENS ACCORDING TO THE CURRICULUM FOR RESERVE OFFICERS IN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

Working on the many different facets of military training, it has been concluded that increasingly effective and efficient personnel management systems has functionally led them to consider competency-based reserve officers' management. In the context of an increasingly complex and unpredictable security environment, and the JFO in the East of Ukraine, the building block of a competency-based training is a set of behaviors that encompass knowledge, skills, abilities and personal attributes that are critical to successful accomplishments. These arguments suggest that reserve officers' effective training involves mastering the relevant competencies, which implies their ability and readiness for immanent military-related activity.

It updates the development of new pedagogical technologies for educating students/civilians at ROTC (the military department) of the HEI as a push and pull factor in the effective formation of a set of professional competencies. The present study attempts to crystallize key aspects which influence competency-based approach to reserve officers' training by recognizing that what was needed to solve this problem was an acceptable method of capturing and recording the learning outcomes of its predominantly competency-based training and education, in particular the system of training and educating adults who have proven their ability to fight and think their way through all types of challenges. Competency-based education is designed around the critical skills, knowledge, theories, and abilities or capacity and competencies required mastering the subject matter in the program; assessments along the way measure an individual's skills and abilities as well as their understanding of academic theory. Consequently, the author's focus revolves around approaches of military higher education institutions (MHEI) and military training units of civilian higher education institutions (ROTC of HEI) to modeling pedagogical system of formation of future reserve officers' professional and psychosocial readiness for effective military service.

Specific applications of components, criteria and indicators of developing core military training competences of future reserve officers deserve specific attention. The main objective of the military educators is developing learners who can transfer and apply their learning in different environments to achieve optimal results no matter what the conditions. Focused, methodical, and rapid forward momentum into a competency-based human capital management system is essential to capture the capabilities offered by the information age.

Key words: military training, reserve officers, military-related readiness/preparedness, competency-based approach, military service.

Надійшла до редакції 14.02.2018 р.